

Bodor Mária

A dekabrista felkelés hivatalos cári közleményei az itáliai államokkal folytatott diplomáciai érintkezésben

A dekabrista felkelés fontos szerepet játszott a 19. század első felének orosz történelmében. I. Sándor „rejtélyes” halála, az azt követő trónöröklési problémák, s a forradalmak orosz területen való felbukkanása miatt a közvélemény szemében mérföldkönek számítanak az 1825. decemberi események.

A felkelés kétségtelenül nagy figyelmet kapott, nem csak az 1917 előtti, hanem a szovjet idők történelmi kutatásaiban is.¹ Az 1825. december 14-i események sok szempontból kerültek komoly vizsgálat alá. Jelen tanulmányomban a dekabrista felkelésről szóló hivatalos cári közleményeket, illetve a dekabristák és az itáliai államok közötti kapcsolatokat tekintem át. Előzményként kitérek I. Sándor manifesztumára, Konsztantyin nagyherceg nyilatkozatára és a Szenátus téren lezajlott eseményekre. Bemutatom a külföldi országok számára a felkelésről készített hivatalos orosz verziókat, és az itáliai államok felé tett kormányközleményeket.

A témaválasztást indokoltá teszi, hogy Magyarországon kevésbé ismertek a felkelésről szóló hivatalos cári közlemények, illetve ezek fogadtatása Nyugat-Európa államaiban.² Az általam vizsgált téma szakirodalmi viszonylag szűk, és

¹ Ld. részletesebben: *A dekabristák válogatott írásai*. Összeállította, a jegyzeteket készítette: NIEDERHAUSER Emil. Művelt nép Könyvkiadó, Bp., 1954.

² Oroszország történetét feldolgozó monográfiák közül Magyarországon az egyik legnépszerűbb Mihail Heller könyve. A felkelés lezajlása, előzményei és következményei bemutatásra kerülnek benne, ám a jelen vizsgálódás szempontjából fontos kérdésre, azaz a külkapcsolatokban történetekre már nem tér ki. Erről ld. részletesen: M. HELLER: *Az Orosz Birodalom története I.* Osiris, Bp., 2003. Hasonló helyzettel találkozunk a magyarországi ruszisztika kiváló képviselői által írt Oroszország története című monográfiában is. Ld.: FONT M. – KRAUSZ T. – NIEDERHAUSER E.-SZVÁK Gy.: *Oroszország története*. Maecenas, Bp., 1997. Bodnár Erzsébet a dekabristák kutatásához egy értékes tanulmánnyal járult hozzá, az 1830-as és 1840-es évek történelmi regényeinek vizsgálatával. Ld.: BODNÁR Erzsébet: A dekabrista felkelés megjelenítése az 1830-1840-es évek történelmi regényeiben. In: BODNÁR Erzsébet: *Oroszország a 18-19. században*. Hungarovox, Bp., 2000. 88-95.

jelentős részben elavult; növeli azonban értékét, hogy a könyvek több vonatkozó forrást leközölnek fűgglékükben.

A kérdés vizsgálata különösen kiemelt volt a szovjet időkben. O. V. Orlik 1975-ben, a felkelés 150. évfordulójának alkalmából az 1820-as évek elejének nyugat-európai forradalmi és a dekabristák között fennálló kapcsolatokat, hatásokat vizsgálta meg.³ Szintén ez alkalomból írta meg tanulmányát G. A. Nyeveljov. A felkelés hivatalos verzióinak születését, illetve azoknak Nyugat-Európában való fogadtatását dolgozta fel, ezen kívül munkájában jelentős szerepet kapott a korabeli nyugat-európai sajtóviszhang is.⁴ Tanulmányának értékét növeli, hogy áttekinti az 1826 és az 1860-as évek eleje között az orosz emigráció, illetve nyugat-európai szerzők dekabrista felkeléséről írt műveit.⁵ O. V. Orlik monográfiája az 1815-1829 közötti időszakban vizsgálja Oroszországot a nemzetközi kapcsolatokban.⁶ Az itáliai – orosz kapcsolatok megismeréséhez kikerülhetetlen munkának számít Franco Venturi tanulmánya, amely az „*Oroszország és Itália. Az orosz-itáliai kulturális és társadalmi kapcsolatok történetéből*” című kötetben látott napvilágot, és leginkább historiográfiai áttekintésként érdemes odafigyelni rá.⁷ Venturi munkáját a dekabrista felkelők és az itáliai karbonárik kapcsolatainak vizsgálatával zárta, így a felkelés hivatalos verziójára nem tér ki. A téma kutatásában Giuseppe Berti monumentális monográfiája biztosít komoly elmélyülési lehetőséget.⁸

³ O. V. ORLIK: Zapadnojevropejszkije revolucii 20-h godov XIX v. i gye kabriszti. *Voproszi isztorii* 1975. 11. 140-153. V. Ja. Groszul a dekabristák és az emigráció vizsgálatának szentelt tanulmánya elején hosszan kitér a dekabristák és a külföldi forradalmárok kapcsolatára. Ld.: V. Ja. GROSZUL: Gyekabriszti i emigracija. *Otyecsesztvennaja isztorija*. 2006. 6. 3-19. Sz. Sz. Landa megállapítása szerint „a dekabristák és a Nyugat” hatalmas témában az egyik legjobban megvizsgált kérdés az első orosz titkos társaságok tagjainak konspiratív kapcsolatai az európai forradalmi mozgalmakkal. Ld. részletesebben: Sz. Sz. LANDA: Zarubezsniye revoljucionnije szvjazi gye kabriszta M. F. Orlova. *Novaja i novejsaja isztorija* 1975. 6. 42-54.

⁴ G. A. NYEVELJOV: 14 gye kabrja 1825 goda. (Oficialnije verszii i Zapadnaja Jevropa). *Voproszi isztorii* 1975. 12. 94-109.

⁵ Uo. 103-109.

⁶ O. V. ORLIK: *Rosszija v mezsdunarodnih odnosenyijah 1815-1829. Ot Venszkogo kongressza do Adrianopolszkogo mira*. Nauka, Moszkva, 1998. A komoly kutatómunkán alapuló művében jelentős figyelmet kapott a felkelés, különös tekintettel annak nemzetközi kapcsolatrendszerére. Ezzel szemben egy jóval korábbi kiadvány, a *Diplomáciatörténet I.* kötete magáról a felkelésről nem is ír, csak I. Miklós és a francia követ beszélgetéséről a dekabrista felkelés után. Lásd részletesebben: *Isztorija gyplomatyii*. Tom 1. Szerk. V. P. POTJEMKIN. Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo polityicszeszkoy lityeraturi, Moszkva, 1959.

⁷ F. VENTURI: Italo-russzkije odnosenyija sz 1750 do 1825. 25-50. In: *Rosszija i Italija*. Iz isztorii russzko-italjanszkikh kulturnih i obszesztvennih odnosenyij. Nauka, Moszkva, 1968.

⁸ G. BERTI: *Rosszija i italjanszkije goszudarsztva v period Riszordzsimento*. Izdatyelsztvo Inosztrannoj Lityeraturi. Moszkva, 1959.

Terminológiájában és szemléletmódjában már elavultnak számít, ám rendkívül részletes munka, rengeteg forrást használ fel, és többet közölünk le is közöl. A dekabristák és az itáliai titkos társaságok kapcsolatát illetően Berti álláspontját kiemelném a kérdésben, mivel ő – a többi szerzőtől eltérően – a különbségekre helyezi a hangsúlyt. Berti a dekabrista mozgalmat nem tartja a madridi, nápolyi és torinói alkotmányos mozgalmak pontos másának, bár néhány közös vonásukat érzékelteti. A dekabrista felkelést sem következményként, sem másolatként nem állítja az 1820-21-es felkelések sorába és ezt két okkal magyarázza. Először is, az orosz felkelést előkészítő titkos társaságok 1816-1818-ban jöttek létre, azaz megelőzték az európai alkotmányos mozgalmakat. Berti második okként azzal érvel, hogy az európai alkotmánypártiak, különösen az itáliaiak, külföldi liberálisok segítségére számítottak abban, hogy saját uralkodóiktól elérjék az alkotmányos garanciákat. Nápolyban és Torinóban úgy vélték, hogy I. Sándor orosz cár segítségével sikerülni fog leszámolni az abszolutizmussal és elérni a liberális alkotmányt.⁹ Ezzel szemben az orosz titkos társaságok a feladatot I. Sándor közvetlen eltávolításában látták, és úgy számolták, hogy az alkotmány megszerzéséhez elengedhetetlen a cár megölése, vagy – a mérsékeltebbek szerint – megvárni a cár halálát és utódjától megtagadni az eskü letételét, ha nem adja meg az alkotmányt.¹⁰

Az 1990-es évek közepétől különösen nagy érdeklődés érezhető az orosz-ítáliai kapcsolatok tanulmányozása iránt. Több kötet is napvilágot látott, ezek főként a gazdasági és kulturális kapcsolatokkal foglalkoznak.¹¹ A magyar történetírás azonban máig kevés figyelmet szentel az orosz-ítáliai kapcsolatok történeti vizsgálatának.

A tanulmány vázát képező diplomáciai levelek a „Vnyesnyaja polityika Rosszii XIX i nacsala XX veka” második szériájának 6. kötetében találhatóak.¹² A kötet végén lévő kiegészítések rendkívül nagy száma foglalkozik azzal,

⁹ Uo. 420-421.

¹⁰ Uo. 420.

¹¹ A teljesség igénye nélkül: V. O. HORMACS: *Rosszija i Italija*. Vip. 1. Nauka, Moszkva, 1996.; *Rosszija i Italija*. Vip. 4. Vsztreca kultur. (Red. N. P. KOMOLOVA) Nauka, Moszkva, 2000.; *Italija i russzkaja kultura XV-XX vekov*. (Red. N. P. KOMOLOVA) IRI RAN, Moszkva, 2000.; Z. P. JAHIMOVICS: Ob isztoriko-kulturnih almanahah „Rosszija i Italija”. *Novaja i novejsaja isztorija* 2002. 5. 209-218.; T. V. GORGYENKO: *Rosszija i Italija*. Vip. 5. Nauka, Moszkva, 2003.

¹² *Vnyesnyaja polityika Rosszii XIX i nacsala XX veka*. [alább VPR] Dokumenti Rosszijszkogo Minisztversztva Inosztrannih gyel. Szer. II. Tom 6 (XIV). Nauka, Moszkva, 1985. A kötet előszava hangsúlyozza, hogy a szerkesztők nagy figyelmet fordítottak a dekabrista felkelés európai forradalmi mozgalomban játszott szerepének bemutatására. Megjelentetik a cári kabinetnek az orosz külföldi diplomáciai képviseltekhez küldött körleveleit, illetve a pétervári külföldi nagykövetségeknek és küldöttségeknek a pétervári eseményekkel foglalkozó iratait.

miként értékelték a felkelést a nyugat-európai kormányok. Ezek a források nem kerültek be a kiadvány törzsrészébe, ám a téma kutatásához kiemelten fontosnak tekinthetők.

1825 végén Nyugat-Európa feszült figyelemmel követte nyomon az orosz dinasztikus krízist. Az I. Sándor haláláról szóló híreket jelentős késsedelemmel erősítették meg Pétervárról, és Európa döbbenet figyelte, mi is történik a Szent Szövetség oszlopának tartott Oroszországban. Még 1825 elején Csengery József „*Európa politika[i] megtekintése 1825-ben*” című művében így láttatta Oroszországot: „*Muszka Ország egy főhatalmat gyakorol a continensen, a Napóleon örökségét ő tette igazán magáévá. Az ő parancsolatai egész Európát betöltik, s szintoly tiszteletben vannak Párisban, mint Petersburgban.*”¹³ – illetve: „*a continentális Európa csak egyetlen akaratot esmer, ez az egy pedig az övé, a többeknek nem maradt egyéb óhajásnál.*”¹⁴ A dekabrista felkelésen egész Európa meglepődött, kivéve K. L. Metternich osztrák kancellárt, aki már korábban riogatta I. Sándort ennek lehetőségével. Metternich az 1820 őszen Troppauban megrendezett kongresszuson igyekezett meggyőzni az orosz uralkodót, hogy az oroszországi nyugalom csak látszólagos és időleges, mert minden országban, így orosz földön is, fenyeget a forradalom. Éppen Troppauban értesült I. Sándor a szemjonovszkojei gárdaezred lázadásáról, ami az osztrák kancellár szemében tanúsította az európai forradalmi hangulat elterjedését Oroszországban.¹⁵ Azt Csengery is előre látta, hogy következnek még lázongások: „*meg ne csalja magát a Szent Szövetség, a revolutio folytatja a maga előmenetelét*”¹⁶, ám a forradalom orosz földön történő megjelenésére ő sem gondolt.

Az 1825. december 14-én¹⁷ lezajlott dekabrista felkelésre az I. Sándor cár halála utáni trónöröklési bonyodalom adott lehetőséget. 1820. március 20-án kiadott manifesztumában I. Sándor kinyilvánította, hogy a cári család azon tagjait, akik nem uralkodóházból származó személlyel lépnek házasságra, megfosztják trónöröklési joguktól. Emiatt Konsztantyin nagyherceg, aki egy lengyel grófnőt kívánt feleségül venni, 1822. januárjában lemondott a trónról.

¹³ CSENGERY József: *Európa politika[i] megtekintése 1825-ben*. Közli: UGRAI János. *Századok* 2004. 3. 643-704.

¹⁴ Uo. 690.

¹⁵ O. V. ORLIK: *Rosszija v mezsdunarodnih otnosenijah...*, i. m. 44.; M. HELLER: i. m. 492.; *Isztorija gyiplomatyii*, i. m. 529.

¹⁶ UGRAI: i. m. 682.

¹⁷ A dátumok megadásánál az orosz naptár szerinti időpontokat használtam fel.

Ezt I. Sándor 1822. február 2-án megerősítette, majd 1823. augusztus 16-án aláírta a manifesztumot Miklós nagyherceg trónörökösi kinevezéséről. Ezt az iratot mint a cár végrendeletét a legszigorúbb titokban őrizték a moszkvai Uszpenszkij Székesegyházban. Miklós nagyherceg feltehetően tudott erről a dokumentumról, de miután megkapta a hírt I. Sándor haláláról, letette az esküt Konsztantyinra. Konsztantyin nagyherceg első hivatalos levele a trónról való lemondásáról 1825. december 3-án érkezett meg Miklóshoz.¹⁸ A két fivér között ezzel élénk levelezés kezdődött, s közben Oroszországban instabil belpolitikai helyzet alakult ki, mivel mindkét trónörökösnek megvolt a maga „pártja”, ahogyan a Pétervárott szolgáló teljesítő külföldi diplomaták nevezték a testvérek híveit.¹⁹ 1825. december 12-én Miklós megkapta Varsóból Konsztantyin levelét, melyben határozottan lemondott a trónról. Ezzel egyidőben I. I. Gyibics szigorúan bizalmas hírt osztott meg Miklóssal a készülődő lázadásról. Az eskü áttételének szükségessége adott lehetőséget a felkelés kirobbanásához. 1825. december 13-án Miklós aláírta a manifesztumot a trónra lépéséről, de azt egy nappal korábbra keltezte, illetve kiadta a parancsot, hogy uralkodásának kezdetét I. Sándor halálától számolják.²⁰

A Pétervárott tartózkodó külföldi diplomaták rendkívüli figyelemmel követték nyomon a kérdést, hogy melyik fivér lesz az uralkodó. Jelentéseikben megnyilvánult a nyugtalanság aziránt, hogy Oroszországban a trónöröklés nagyban függött a gárda új uralkodóra tett esküjétől, nem pedig a szilárdan felállított törvényektől.²¹ Pierre-Louis-Auguste de La Feronnays pétervári francia diplomata, amikor átvette Karl Nesselrode orosz külügyminiszter körlevelét arról, hogy Miklós nagyherceg letette az esküt Konsztantyinra, ezt írta Párizsba: *„Itt valami interregnumhoz hasonló van. A császár meghal négyszáz mérföldre a fővárostól, és maga az örökös is éppen ilyen távolságra található. A jelenlegi percben senki sem tudja, kitől kell kiindulnia a rendelkezéseknek, és senki sem tulajdonítja magának a jogokat, hogy kiadja azokat.”*²² Az orosz fővárosban szolgáló teljesítő osztrák nagykövet, L. I. Lebzeltern 1825 decemberében K. L. Metternich-nek tett jelentésében kifejtette véleményét, mely szerint a gárda Konsztantyin, az udvari körök pedig Miklós mellett foglaltak

¹⁸ VPR 6 (XIV). 147. Prim. 759.; M. HELLER: i. m. 492.

¹⁹ VPR 6 (XIV). uo.

²⁰ VPR 6 (XIV). 147. Prim. 758-759.

²¹ VPR 6 (XIV). 147. Prim. 759.

²² Idézet: uo.

állást. Megítélése szerint az, hogy mindkét örökös lemondott a koronáról, a titkos társaságok tagjainak ténykedéséhez biztosított kedvező helyzetet.²³

A belpolitikai történések mellett szintén fontos szerepet játszottak a külföldi események is. A napóleoni háborúk során az orosz tisztek közvetlenül megismerkedtek a nyugat-európai világgal, I. Sándorral eljutottak egészen Párizsig. A napóleoni háborúkat lezáró bécsi rendezés alapelve a dinasztikus restauráció és a legitimizmus volt. Az 1815. szeptember 26-án felállított Szent Szövetség egyik fő célja pedig a status quo fenntartása és a forradalmi mozgalmak elfojtása volt. Az 1820-as évek eleje mégis a forradalmak kora volt Európában, azok fellobbantak Spanyolországban, Itáliában, Portugáliában. Sándor halála után az orosz titkos társaságok igyekeztek megragadni a kedvező pillanatot, amit a trónöröklés körüli bonyodalmak okoztak, és a Szenátus téren a Miklósról „átesküvés” alkalmát felhasználva megpróbálták átvenni a hatalmat.

Az 1825. december 14-i felkeléseket nem készítették elő alaposan. Az Északi Társaság összeesküvői a Szenátus térre vonultak a gárda egy részével, melynek katonái úgy tudták, hogy Konsztantyin cár védelmére indulnak. A felkelés vezetője, Sz. P. Trubeckoj herceg meg sem jelent a téren. Alkonyatkor Miklós a tüzésért küldött, és a kartácslovédékek véget vetettek a felkelésnek. December 29-én pedig a csernyigovi ezred lázadt fel a Déli Társaság tagjának, Sz. I. Muravjov-Aposztol parancsnoksága alatt. Ezt a megmozdulást 1826. január 3-ára verték szét.²⁴

Az orosz kabinet az 1825. december 14-én lezajlott felkelés után igyekezett gyorsan elkészíteni és nyilvánosságra hozni a Szenátus téren történekről szóló hivatalos jelentést, hogy határokon belül és kívül egyaránt megnyugtathassa a közvéleményt. Próbálta kisebbiteni a felkelés jelentőségét, és elhallgatni a vizsgálatok során hamar kiderült információt, hogy a résztvevők szándéka többek között az egyeduralkodó korlátozása volt. A Szenátus téren események pontos részletei (kapcsolatok a titkos társaságokkal, külföldi minták tanulmányozása, stb.) csak a hosszú vizsgálat alatt derültek ki.²⁵

Az első nyomtatott közleményt a történekről orosz nyelven a belügyminisztérium dolgozója, D. N. Bludovij állította össze, és 1825. december 15-én jelent meg a Szentpétervári Közlöny mellékletében. Franciára K. V. Nesselrode orosz külügyminiszter fordította le, és december 16-án elküldte a külföldi orosz képviseltekhez azzal az előírással, hogy azt publikálják a hivatalos lapokban. A december 15-i és 16-i dokumentumokban úgy rajzolták meg a felkelést, mint a moszkvai ezred két századának a zavargását, 7-8 tisz

²³ VPR 6 (XIV). 147. Prim. 760.

²⁴ M. HELLER: i. m. 504.

²⁵ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 764.

vezetésével, akikhez csatlakozott néhány személy.²⁶ Az eseményeket részeg katonák és alsó társadalmi rétegekhez tartozó személyek akciójaként mutatták be. Ez volt a cári udvar első verziója, aminek kétségtelenül az volt a célja, hogy a Szenátus téren lezajlott események jelentőségét kisebbítsék. A francia és az orosz nyelvű változat is hallgatott a felkelés célkitűzéseiről. Azonban a történeteknek több szemtanúja is volt, így a szóbeszéd és a hiteles közlemények egymással keveredve járták be Oroszországot és külföldöt egyaránt.²⁷

A cári kormány kísérletei ellenére a felkelés igazi céljait és jelentőségét nem lehetett elleplezni. Már az első közlemény megkövetelt magyarázatokat.²⁸ Ezt személyesen és további közlemények formájában tették meg. Maga I. Miklós 1825. december végén a külföldi diplomáciai testületek fogadásán a Téli Palotában különös szívéllyel fordult Pierre-Louis-Auguste de La Ferronnays francia követ felé, akinek a fogadás után „nagy izgalommal” beszélt a december 14-i eseményekről és egyúttal kifejtette saját jövőbeli külpolitikáját is, melyben fontos szerepet töltött be a Franciaországhoz közeledés.²⁹ K. V. Nesselrode még a december 16-i körlevél elküldése előtt magához hívatta Lord Strangford angol, Pierre-Louis-Auguste de La Ferronnays francia és L. I. Lebzeltert pétervári osztrák követeket, hogy valamennyire feltárja előttük a Szenátus téri eseményeket. Nesselrode a három legbefolyásosabb diplomatának tolmácsolta a cár kívánságát: magyarázzák meg a trónra lépés napjának „szomorú eseményeit”.³⁰ Az orosz uralkodó tudta, hogy a külföldi diplomaták közül többen szemtanúi voltak a történeteknek, mégis azt várta el, hogy az ő ízlésének megfelelő módon jelenítsék meg azokat a jelentéseikben. Nesselrode ekkor nyíltan elismerte, hogy a történetek Európa többi államában is jelenlévő titkos társaságok régóta létező összeesküvésének az eredménye, és a felkelők forradalmi átalakítást terveztek.³¹ A három diplomata szolgálatkészen kinyilvánította, hogy hitelesnek tartják a cári kormány közleményét, ami egyáltalán nem különbözik saját jelentéseiktől, melyekkel udvaraikat informálják.³² Természetesen ezek a megerősítések csak udvariassági formák voltak, és a követek a jelentéseikben beszámoltak a Nesselrode-dal folytatott társalgásról is. Mindhárom nyugati diplomata számára világos volt, hogy a cári hivatalos közlemény messze állt az

²⁶ Uo.; O. V. ORLIK: *Rosszija v mezsdunarodnih odnosenyijah...*, i. m. 57.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ *Isztorija gyiplomatyii*. 538.

³⁰ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 764.; O. V. ORLIK: *Rosszija v mezsdunarodnih odnosenyijah...*, i. m. 57.

³¹ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 764-765.

³² G. A. NYEVELJOV: i. m. 96.

igazságtól (nemcsak elhallgatta a felkelés fő céljait, hanem az események lezajlását és több részletét is pontatlanul írta le).³³ Strangford a G. Canningnak küldött jelentésében a hivatalos verziót kiegészítette saját kritikai megjegyzéseivel. Így például felkelőket vezető „hét-nyolc” tiszt mellé odakerült, hogy „*vészeseen több*”, a felkelők számát illetően pedig: „*Délig nyolcszáznál is több embert láttam.*” La Ferronnays és Giese bajor követ a felkelők állítólagos részegségét cáfolták: „*semmi nem mutatott a részegségre*”, illetve „*Többnyire azt figyeltem meg, hogy a felkelők közül senki sem látszott részegnek.*”³⁴

A külföldön szolgálatot teljesítő orosz követek kerültek a legkényesebb helyzetbe, hiszen kevésbé voltak jól értesültek a felkelésről, mint a Pétervárott tartózkodó külföldi diplomaták, és következésképpen, az ő kabinetjeik. Ezért a cári kormányzat szükségesnek ítélte, hogy saját követei számára részletesebben is kifejtse a felkelés indítékait és céljait. Erre volt hivatott Nesselrode 1825. december 19-én, 52 államba (köztük több itáliaiba) elküldött körlevele, amely tartalmazta a hivatalos tájékoztatást I. Sándor haláláról, Konsztantyin Pavlovics nagyherceg lemondásáról, I. Miklós trónra lépéséről, valamint az óhajt a további kapcsolatok fenntartásáról. Ebben már „*széles összeesküvésről*” írtak, melynek célja az volt, hogy Oroszországot „*a teljes rettenetes anarchiába*” taszítsa.³⁵ Fontos kiemelni, hogy ez a diplomáciai irat a dekabrista felkelést már a Nyugat-Európában az 1820-as évek elején lezajlott forradalmi hullámmal állítja egy sorba. Ez a levél sokkal nyíltabban fogalmazta meg a felkelés jellegét, mint ahogyan Nesselrode tette a három külföldi diplomatával folytatott beszélgetése során. E dokumentumból látható, hogy maga a cári kormány sem hitt a saját hivatalos verziójában.³⁶ Az ország belső állapotát a következőképpen jellemezték: „*A nyugalom Szentpétervárott helyreállt gyorsan is, szilárdan is. December 14. után az nem bomlott meg itt egy pillanatra sem.[...] Nem figyelhető meg semmilyen nyugtalanság, sem a zavargások legkisebb jelei; amikor a császár megjelenik hadserege vagy a nép előtt, mindenütt örömjongással fogadják.*”³⁷ A körlevél kiemeli az összeesküvők tevékenységének felbukkanását már Sándor cár uralkodása alatt, illetve a nyugati forradalmakkal való hasonlóságot is hangsúlyozza. „*[...] Az összeesküvésnek egyebek közt a célja Oroszország megmentőjének, Európa békeangyalának élete elleni merénylet volt. Hiszen az összeesküvők készültek a*

³³ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 765.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ VPR 6 (XIV). 107. dok., 315.

*Birodalmat a legborzasztóbb anarchiába taszítani és mindenben utánozni azokat a bűntetteket, amik történtek Cadizban, Nápolyban és Torinóban.*³⁸

1825. december 19-én egy manifesztum is napvilágot látott, és ebben már a felkelés új kormányzati koncepciójának fő gondolatai körvonalazódtak. Ez volt az első olyan kormánydokumentum, ami szólt a dekabrista felkelés politikai céljairól, de igyekezett bizonyítani, hogy az orosz nép mindig hűséges az uralkodójához, és a fő problémákat a nyugati forradalmi tanok idézték elő.³⁹ A Szenátus téri események résztvevőinek szándékát a cár abban jelölte meg, hogy „a bűnözők” keresték és felhasználták a pillanatot, hogy „megdöntsék a trónt és a hazai törvényeket, hogy átváltoztassák az államrendet, bevezessék az anarchiát.”⁴⁰

A nyugati államok követeit december 20-ára audienciára hívták meg az orosz udvarba. Miklós a felkelésről beszélve hangsúlyozta, hogy a hadsereg rendíthetetlen hűséget tanúsított iránta, és kidomborította az orosz és a nyugati felkelések közti különbségeket. Az európai államokat a forradalom veszélyével riogatta, és az Orosz Birodalom belső stabilitását hangsúlyozta. „Ezt a felkelést nem lehet egyenlővé tenni azokkal, amik lejátszódtak Spanyolországban és Piemontban. Hála Istennek, mi ehhez még nem jutottunk el és nem is fogunk eljutni soha. Még egyszer megismétlem Önöknek: ez nem felkelés volt.”⁴¹ A cár megnyugtatósnak szánt beszéde azonban nem győzte meg a követeket a lezajlott események jelentéktelenségéről.⁴² I. Miklós a külföldi diplomáttal folytatott bizalmas beszélgetéseiben a dekabristák és az európai forradalmárok közötti kapcsolatokat már kivizsgált tényként emlegette. A cár így próbálta a nyugati monarchiák kormányzó köreinek félelmét fokozni az új forradalmi „járvánnyal” szemben, és önmagát az európai udvarok megmentőjének szerepében láttatni.⁴³

A főváros nyugalmáról szóló híreket Nesselrode 1825. december 23-i diplomáciai levelében megerősítette. („A fővárosban még soha nem uralkodott ilyen teljes nyugalom.”⁴⁴) Ez a dokumentum szintén hangsúlyozta, hogy folyik a nyomozás, mely kiderítette, hogy a titkos társaságok már régóta készültek a felkelésre. A résztvevőkről így ír Nesselrode: „Az utolsó körlevelem elküldésének idejétől a vádlottak listája kiegészült fiatal tisztek névsorával, akik

³⁸ Uo.

³⁹ NYEVELJOV, G. A.: i. m. 97.; VPR 6 (XIV). 150. Prim. 765.

⁴⁰ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 765.

⁴¹ Idézi: G. A. NYEVELJOV: i. m. 97.

⁴² Részletesebben uo. 98.

⁴³ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 766.

⁴⁴ VPR 6 (XIV). 110. dok., 322.

*életkoruk jellemző esztelenségével hagyták magukat bevonni a társaságba, a bűnös célokba, és melyek előkészítésének szomorú következményeit ők nem képzelték el elég tisztán.*⁴⁵ Nesselrode nyomatékosan kérte I. Miklós december 19-i manifesztumának közzétételét a külföldi lapokban.

Mivel a hivatalos cári magyarázatok még mindig nem érték el a kívánt célt, I. Miklós 1826 január elején nem hivatalos találkozóra hívta meg Pierre-Louis-Auguste de La Ferronnays francia követet. A cár igyekezett meggyőzni beszélgetőtársát, s rajta keresztül az európai közvéleményt arról, hogy az oroszországi események a nyugati összeesküvések szerves részét képezték, s ez egész Európa nyugalmát fenyegeti. Miklós a dekabristák ügyében lefolytatott vizsgálatot úgy állította be, mintha ezzel Európának is jelentős szolgálatot tett volna.⁴⁶

A dekabrista felkelés és a titkos társaságok tevékenységének hivatalos verziója végső formáját a Vizsgálóbizottság jelentésében nyerte el.⁴⁷

Az európai sajtó már 1826. január elején bizalmatlanul fogadta a hivatalos cári közleményt. Az orosz kormány „részeket lázadásáról” szóló magyarázata nem csak nem érte el a célját, hanem azt a benyomást keltette Európában, hogy az Orosz Monarchia presztízsét kár érte, illetve nyílt harc folyt az orosz koronáért, amiben Miklós trónbitorlóként lépett fel és végül erővel kerítette hatalmába a trónt.⁴⁸ Az európai országok kormányai tartózkodtak a véleményformálástól, és csak az eseményekről szóló hivatalos dokumentumokat publikálták. Az újságok tele voltak mindenféle híreszteléssel és hipotézisekkel, a pétervári eseményeket a szenzáció léghőre lengte körül. Ezért Pétervár különös nyugtalansággal figyelte a decemberi eseményekről Nyugat-Európában napvilágot látott híreket, s különösen fontosnak ítélte az orosz kormányzati jelentések gyors és minél szélesebb körben való elterjesztését.⁴⁹

A külügyminisztérium vezetője 1826. február 7-i levelében a következőképpen írt a külföldön szolgálatot teljesítő diplomáciai megbízottaknak: „*A december 14-én kirobbant összeesküvésbe belekeveredett személyek között megtalálhatóak*

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ G. A. NYEVELJOV: i. m. 100.; Nyeveljov tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy a cár szándékosan rémisztgette a nyugati udvarokat a forradalmi mozgalommal, illetve el kívánta terelni a figyelmet több, kevésbé tisztázott részletről (pl. az interregnum körülményei). Miklós és Nesselrode igyekezett a felkelés Európát érintő veszélyét felnagyítani, és különösen hangsúlyozták a pétervári események külföldi forrásait, s javasolták az összehangolt cselekvést a forradalmi veszély elleni harcban. Részletesebben uo. 99-100.

⁴⁷ VPR 6 (XIV). 150. Prim. 766.

⁴⁸ G. A. NYEVELJOV: i. m. 97.

⁴⁹ Uo. 95-96.

olyanok, akik elég sokáig külföldön tartózkodtak, lényegében azokban az országokban, ahol a túlságosan elterjedt, úgynevezett liberális doktrínák kiforgathatták a nézeteiket, megmérgezhették tudatukat. Azért, hogy mostantól véget vessenek a gonoszságnak, aminek oly komoly következményei voltak, a császár szükségesnek tartotta, hogy minden orosz, aki a Birodalom határain túlra utazik, szigorú megfigyelésben részesüljön. Őfelsége úgy határozott, hogy e megfigyelés vezetésével saját követeit bizza meg. Ezért Önnek, tisztelt Uram, ajánlatos figyelmesen nyomon követni valamennyi honfitársunk viselkedését, akik meglátogathatják az Ön tartózkodási országát, milyen természetű személyes kapcsolatokat tartanak fenn azokkal az emberekkel, akikkel találkoznak [...] különösen azt, hogy nem keresnek-e az oroszok kapcsolatokat olyan személyekkel, akik belekeveredtek a több államban lezajlott forradalmi megrázkódtatásokba [...]. E megfigyelés alá be kell vonni a női nem személyeit is, és Ön rendszeresen közölni fogja a minisztériummal a megfelelően összegyűjtött értesítéseket, kiváltképpen azokat, amik érintik Oroszország biztonságát és nyugalalmát.”⁵⁰

A cári kormányzat meg kívánta akadályozni az ország állapotáról külföldön napvilágot látott információk behatolását az Orosz Birodalomba, ezért 1826 elején rendőrségi felügyelet alá kerültek azok a külföldiek, akik a december 14-i események szemtanúi voltak. Néhány külföldi állampolgárt, akik belekeveredtek a társaságokról folyó nyomozásba, kiutasítottak Oroszországból.⁵¹

Az itáliai államok közül Oroszország először a Nápolyi Királysággal épített ki diplomáciai kapcsolatokat, II. Katalin uralkodása alatt.⁵² Ezek a szálak I. Pál francia háborúiban (A. V. Szuvorov, F. F. Usakov hadjáratai) váltak szorosabbakká. Nápoly királya, aki 1815-től Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság uralkodójaként ült a trónján, már 1820-ban kénytelen volt szembesülni a forradalmakkal. A felkelés a titkos társaságok segítségével zajlott le, és I. Ferdinánd (IV. Ferdinánd, nápolyi király, 1759-1825; 1812-től I. Ferdinánd néven nápolyi király) kénytelen volt spanyol mintára alkotmányt adni, amit azonban Laibachban a Szent Szövetség kongresszusán visszavont. A nápolyi forradalmat végül az osztrák intervenció elsodorta és helyreállította I. Ferdinánd hatalmát. Az 1820-as évek itáliai forradalmi hullámaiban aktív szerepet vállaló személyek oroszokkal is kapcsolatba kerültek.

⁵⁰ VPR 6 (XIV). 136. dok., 392. A körlevelet 1826. február 7-én írta alá Nesselrode, és még aznap több államba elküldték. Torinóba, Rómába és Nápolyba április 22-én továbbították.

⁵¹ G. A. NYEVELJOV: i. m. 98-99.

⁵² Az orosz-nápolyi kapcsolatok kialakulásáról ld. részletesebben: G. A. SZIBIREVA: *Nyeapolitanszkoje korolevsztvo i Rosszija v poszlednyej csetvertyi XVII v.* Nauka. Moszkva, 1981.

I. K. Ludolf, a Szentpétervárott szolgáló teljesítő nápolyi követ 1826. január 14-én jegyzékben tájékoztatta K. V. Nesselrode-ot arról, hogy megismertette a nápolyi udvart az 1825. december 14-i eseményekkel. A felkelésről szóló körlevelek Szentpétervárról 1826. január 2-án érkeztek meg Nápolyba. A nápolyi orosz követ, G. O. Stackelberg már másnap informálta annak tartalmáról L. Medici külügyminisztert és a nápolyi diplomáciai testületet. 1826. január 5-i levelében az orosz követ megírta Nesselrode-nak, hogy a nápolyi külügyminiszter elégedettségének adott hangot a pétervári „nyugalom” helyreállításával kapcsolatban.⁵³ Ugyanezen a napon a nápolyi külügyminisztérium jegyzéket bocsátott ki, melyben I. Ferenc király (1825-1830) kinyilvánította elragadtatását a felkelés gyors elfojtása ürügyén. Másnap (1826. január 6.) Stackelberg továbbította ezt a jegyzéket Szentpétervárra.⁵⁴ Január 5-én a nápolyi uralkodó audencián fogadta Stackelberget és kifejezte reményét, hogy az új cár trónralépése stabilitást fog adni egész Európa számára. 1826. január 10-én Nesselrode tájékoztatta Stackelberget és Ludolfot a csernyigovi ezred lázadásáról⁵⁵. Nesselrode nagyobb nyilvánosság elé kívánta tární az Oroszországban leleplezett „összeesküvésről” szóló hivatalos cári közleményt, de I. Ferenc király elutasította a kérést, hogy a csernyigovi ezred lázadásáról szóló körlevelet megjelentessék. Attól tartott, hogy *„minden hasonló újság ürügyként fog szolgálni a forrongás hangulatának fenntartásához a tartományokban és hamis magyarázatokat fog kiváltani.”*⁵⁶ A nápolyi minisztérium közölte az orosz követtel, hogy a „Giornale del Regno delle Due Sicilie” c. hivatalos lapban megjelenhet az orosz Vizsgálóbizottság jelentése az eseményekről, azt követően, miután gondosan megismertekedtek *„ezzel az érdekes, de terjedelmes dokumentummal”*⁵⁷. Medici megmutatta az orosz követnek az előkészített cikket, amely Stackelberg véleménye szerint nagyon ködösen fogalmazta meg a Vizsgálóbizottság határozatát. Stackelberg szerint a nápolyi udvar azért tagadta meg a jelentés teljes szövegének publikálását, mert a kormányban félelmet idézett elő az értesülés, mely szerint a nápolyi emigránsok Angliából Itáliába készülnek hajózni. Stackelberg 1826. augusztus 8-i diplomáciai levelében tájékoztatta Szentpétervárt, hogy a nápolyi kormány kategorikusan visszautasította a Vizsgálóbizottság jelentésének nyilvánosságra hozatalát a királyság újságjaiban. Medici ezt azzal magyarázta, hogy az veszélyes lenne *„a bűnös összeesküvés tudatlan és gonosz szándékú*

⁵³ Stackelberg 1826. január 5-i jelentéséből idézet: VPR 6 (XIV). 186. Prim. 798.

⁵⁴ VPR 6 (XIV). 186. Prim. 798-799.

⁵⁵ VPR 6 (XIV). 186. Prim. 799.

⁵⁶ Stackelberg 1826. január 29-i jelentése: VPR 6 (XIV). 186. Prim. 799.

⁵⁷ A Stackelbergnek írt jegyzékből: uo.

*személyei miatt*⁵⁸. Kétségtelen, hogy a nápolyi kormány a dekabrista felkelés nyilvánosságra kerülésétől azért tartott, mert nem kívánta példaként állítani az orosz eseményeket saját lakossága és az emigránsok elé. Emellett szerepet játszott az is, hogy a Szenátus téri eseményeket az 1820-as évek elejének nyugat-európai forradalmaihoz kapcsolták, és bár örültek, hogy I. Miklós gyorsan reagált az eseményekre, azok erősségét mutatta, hogy orosz földön is megjelentek. A Két Szicíliai Királyságon kívül Piemontban is hasonló vélemények születtek a történetekről.

A Szárd Királyság Paul-Francois Sales pétervári követétől és G. D. Mocenigótól, a torinói orosz követtől kapott információkat az Oroszországban lezajlott eseményekről. Ezekről a Szardíniai Királyság külügyminisztere, V.-A. S. La Tour a következő véleményt írta Salesnak: *„Már semmi kétség, hogy a forradalmi eszmék elterjedtek majdnem az egész civilizált világban, és annak befolyásától aggódni kell mindenütt. Az összes államon, az összes országon belül létezik a közös ellenség, amely csak a zavargásokról és az általános átalakulásról gondolkodik, állandóan saját terveinek megvalósítása felé igyekszik, és mindig kész felhasználni az első adandó alkalmat, hogy megvalósítsa azokat [...]. A kötelesség és az elképzelhetetlen megbocsátás következtében ennek az ellenségnek jelenleg sikerült végül megszerezni azt a hatalmat és erőt, melyek, mivel megfelelő módon megszerveződtek, kimeríthetetlen tartalékokat mutatnak.*”⁵⁹ Az I. Miklós által hozott megtorló intézkedéseket a piemonti kormány teljesen kielégítőnek találta. La Tour azt tanácsolta Salesnak, hogy hívja fel Nesselrode figyelmét arra, hogy a piemonti kormánynak földrajzi helyzeténél fogva lehetősége van közelről megfigyelni a többi állam területén lezajló eseményeket.⁶⁰ 1826. február 18-i⁶¹ levelében La Tour tájékoztatta az orosz udvart arról, hogy a decemberi események nem voltak elszigeteltek; az az Európa többi országában is tevékenykedő párt áll mögöttük, amely ellen *„ki kell dolgozni a közös védelem tervét*”.⁶² La Tour beszámolt az itáliai és az orosz forradalmárok közötti kapcsolatokról is: *„alapunk van feltételezni, hogy az orosz és az itáliai forradalmárok között kapcsolatok vannak, mégpedig közvetlenek, ugyanis megfigyeltük, hogy az oroszországi hírek itt még azelőtt elterjedtek, mielőtt róluk hírt adnának a sajtóban; ezen kívül, erről tanúskodik néhány személy magatartása (akiket forradalmi tevékenységgel gyanúsítanak) a pétervári események idején. Ezért*

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ G. BERTI: i. m. 429.

⁶¹ Gergely naptár szerint.

⁶² VPR 6 (XIV). 186. Prim. 799.

úgy gondoljuk, hogy ezeknek az eseményeknek az előkészítéséről tudtak úgy nálunk, ahogyan Párizsban, Londonban és más országokban; azonban mostanáig nincs felfedve még semmi olyan, ami hozzá adhatna ehhez a véleményhez nyomósabb jelleget az egyszerű feltételezésnél...Ha a továbbiakban sikerülni fog megtudnunk valamilyen konkrétumot ebben a kérdésben, sietni fogunk erről tájékoztatni Önt és állhatatosan követni fogjuk az összeesküvőket azzal a szorgalommal és energiával, amit megkövetel az ügy oly hatalmas fontossága.”⁶³

Mocenigo 1826. január 6-i jelentésében tájékoztatta Nesselrode-ot, hogy a felkelésről szóló hivatalos cári közleményt továbbította La Tourhoz, aki hasonló információk birtokába jutott az Oroszországban lévő piemonti küldöttségtől is. A Szárd-Piemonti Királyság kinyilvánította óhaját, hogy szeretné fenntartani az I. Sándor alatt létrejött barátságos és bizalmas viszonyt.⁶⁴ A cári kormány a Nápolyi Királysághoz hasonlóan Piemontot is megkérte, hogy a hivatalos kormánylapban jelentessék meg Nesselrode 1825. december 15-i körlevelét. A Két Szicíliai Királysággal szemben a szárd királyság teljesítette a kérést, sőt szárd segítséggel helyezték el az ugyanilyen cikket a páрмаi újságban.⁶⁵ 1826. január 17-én La Tour tájékoztatta az orosz külügyminisztériumot, hogy január 12-én nyilvánosságra hozták az új cár trónra lépésével kapcsolatos összes dokumentumot a torinói újságban, a dekabrista felkelést pedig az újság esti kiadásában fogják megjelentetni (január 17-én).⁶⁶

Mocenigo 1826. január 6-i jelentésében beszámolt arról, hogy a vélemények megoszlottak Piemontban a dekabrista felkelés okairól, indítékairól, eszközeiről és az elfojtásáról.⁶⁷

I. Miklós 1826 tavaszán Piemont pétervári követével való többszöri beszélgetése során hangsúlyozta, hogy a dekabristák ügyében folytatott vizsgálat „feltárta az Itáliával való közvetlen kapcsolatok létesülésének egyik tényét, de az általuk vallott elvek is ugyanolyanok, mint a karbonáriké”.⁶⁸ Miklós elismerte, hogy a dekabrista közegben a legnagyobb visszhangot a spanyol forradalom kapta, de az orosz titkos társaságok tagjai jelentős érdeklődést mutattak az itáliai és a portugál forradalmi események iránt is.⁶⁹

⁶³ La Tour 1826. március 23-i levele: uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ VPR 6 (XIV). 186. Prim. 800.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Idézi: O. V. ORLIK: *Zapadnojevropejszkije revoljucii...*, i. m. 145.

⁶⁹ Uo.

1827. január 18-án a külföldön szolgálatot teljesítő orosz diplomáciai képviselőknek elküldték Nesselrode körlevelét, melyben kifejeződött az orosz külügyminiszter azon aggodalma, hogy a „forradalmi szellem” befolyással lesz az Appennini-félsziget államaira. Ezért az orosz diplomaták utasítást kaptak, hogy kinyilvánítsák az államoknak: *„forradalom kirobbanása esetén Oroszország örködni fog a legitimizmus elve felett és szükség esetén segítséget fog adni”*⁷⁰.

A Napóleon utáni korszak eltérően kezdődött az Appennini-félsziget államai és Oroszország számára. Előbbit a meggyötörttség, a szétaprózódás és az erős osztrák befolyás jellemezte, utóbbi pedig a győztes, egységes, erős államot testesítette meg. A különbségek ellenére mindkét területen sorra születtek a kormányellenes titkos társaságok, melyek forradalom útján kívánták a fennálló rendet megváltoztatni. A dekabrista felkelés nem csak az Orosz Birodalom belpolitikájára volt hatással, hanem a külpolitikájában is nyomott hagyott. A felkelésről tájékoztató hivatalos orosz kormányjelentések az eseményeket kisebbiteni igyekeztek, majd mikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet elhíttetni a néhány fő részvételéről és a Nyugatról jött „forradalmi járványról” szóló verziókat, az uralkodó és a külügyminisztérium a szent szövetségi rend fenntartását, a forradalmi hullám megújulásának megakadályozását kívánta elérni.

Az orosz-italiai külkapcsolatok vizsgálata még számos érdekes adattal, információval gazdagíthatja, pontosíthatja az orosz diplomáciatörténetet.

Mária Bodor

The Official Communiqués of the Tsar regarding the Decembrist Revolt in View of the Diplomatic Correspondence between the Russian Empire and the Italian States

Based on collections of primary sources and documents this paper intends to present the official communiqués of the Tsar in connection with the Decembrist Revolt which took place in Saint Petersburg on December 14, 1825. It will also touch upon the following antecedents: the Manifesto of Emperor Alexander I, Grand Duke Constantine's renunciation of his claims to the Russian succession and the events that took place in the Senate Square. Contemporary Russian diplomacy presented the Decembrist Revolt in various ways. At first they tried

⁷⁰ Uo.

to reduce its significance then they talked about a more serious conspiracy and tried to connect it with the wave of Western-European revolutions. Tsar Nicolas I strove to convince foreign public opinion that the revolt in Russia was a direct continuation of the events in Western Europe and proposed the cooperation of great powers to fight against the revolutions. My paper demonstrates how the Decembrists maintained connections with the Italian states and, based on their diplomatic correspondence with the Russian Empire, looks at the way how Kingdoms of Naples and Sardinia-Piedmont received the official communiqués of the Russian government.